

'וונדר וומן' במצרים

איך שתי מיילדות אחראיות לילודה של עם שלם,
מדוע פרעה לא העניש אותן,
ומהו התגמול שהן קיבלו על כך?

חוברת למרצה

תובנות לחיים

טעימה מתורתו של הרבי

פרשת שמות

THE
SHLUCHIM
OFFICE

לתרומות והקדשות, צרו קשר: jewishinsights@shluchim.org

©

Published and Copyright 2023 by

Shluchim Office International

816 Eastern Parkway, Brooklyn, NY 11213

718.221.0500

5783 - 2023

נוסד בימי השבעה לזכרון ולע"נ הרב גבריאל נח וזוגתו רבקה הי"ד הולצברג
שלוחי הרבי במומבאי, הודו

תוכן השיעור:

א. מה לא טוב בפירוש הפשוט?.....5

מלך מצרים קורא למיילדות העבריות שפרה ופועה ומְצַנֶּה עליהן להמית את הזכרים שייוולדו ליהודים. המיילדות לא מצייתות, ובהמשך משיבות שהנשים העבריות יולדות בעצמן ללא סיוע. כשכר על כך, גמל להן הקב"ה ב'בתים'. מפרש רש"י שיפרה ופועה הכוונה ליוכבד ומרים, ו'בתים' הכוונה לשושלות הַלְוִיָּה הכהונה, והמלכות (מקור 1).

שואל הרבי: למה אי אפשר לפרש, שלמיילדות קראו אכן שפרה ופועה, והשכר של הקב"ה היה שהוא בנה להם 'בתים' - משפחות גדולות? כפי שאנו רואים שבתחילת הפרשה כתוב "איש וביתו" ושם ברור לכולם שהכוונה ב'ביתו' היא משפחתו (מקור 2).

ב. מדוע בכלל היו צריכים את המיילדות?.....11

כאשר רש"י מפרש פסוק בצורה מדרשית, זה בגלל קושי בהבנת הפסוקים בצורה הפשוטה. בקריאת הפסוקים עולות שתי שאלות פשוטות: א. כיצד הספיקו שתי מיילדות בלבד עבור כל העם? ולאידך, לפי מה שהמיילדות אמרו לפרעה, שהיהודיות יולדות לבד, בשביל מה בכלל צריך מיילדות?

השאלות מוכיחות שלא היה מדובר כאן במיילדות רגילות, ופירוש המדרש מבהיר זאת, כדלהלן.

ג. מנהיגות רוחניות.....13

נשות ישראל באותה תקופה אכן ילדו בכוחות עצמן ללא צורך בסיוע, ותפקיד המיילדות היה 'מוראלי' – להרגיע את רוחן של נשות ישראל, שבמקרה חירום הן יהיו שם. אך גם בתור מרגיעות שתי מיילדות לא יספיקו לעם שלם. לכן מוכרחים לומר שהן היו נשים צדקניות וידועות בעם, שעצם מציאותן הרגיעה וחיזקה את הנשים בשליחותן המיוחדת – ללדת ילדים נוספים לעם ישראל. ואלה היו יוכבד ומרים.

ד. מידה כנגד מידה.....13

עדיין נותרה השאלה, מדוע מפרש רש"י את המילה 'בתים', כשושלות של כהונה, לוייה ומלכות? במצב שבו כל אישה יולדת שישה בכרס אחת, העובדה שלאשה יש משפחה גדולה אינה מהווה שכר מיוחד. לכולן היה את זה. לכן רש"י נזקק לפירוש המדרש, שהשכר הוא – שושלות כהונה לוייה ומלכות (מקור 3).

בשיחה נוספת הרבי מסביר בעומק יותר, שעיקרון השכר היה מידה כנגד מידה (מקור 3). הן במעשיהן לא רק שיילדו מספר רב של ילדים, אלא בכך גם בנו את העתיד של כל העם. לכן הן קיבלו כשכר לא רק ילדים רבים, אלא את שושלות הכהונה, הלווייה והמלכות של עם ישראל כולו (מקור 4).

פתיחה

שתי נשים אוזרות אומץ ועושות צעד מסוכן. במעשיהן הן מצילות עם מאבדון, ומקבלות שכר רוחני נעלה ביותר.

שיעור על הקרבה ומסירות נפש להבאת נשמות לעולם.

השיעור לפרשת שמות

משיחת ש"פ שמות, מבה"ח שבט, ה'תשמ"ו
הנחה בלתי מוגה
תורת מנחם ה'תשמ"ו חלק ב' עמוד 358 והלאה

א. מה לא טוב בפירוש הפשוט?

רקע

כשיעקב ירד למצרים יחד עם משפחתו – הם מנו שבעים נפש. לאחר פטירת יעקב ויוסף, בני ישראל שהתגוררו בארץ גושן – פרו ורבו ומילאו את כל הארץ.

מלך חדש שלא הכיר את יוסף קם על מצרים. הוא חושש כי היהודים המתגוררים בארצו יהוו גייס חמישי בעת מלחמה, ולפיכך מטיל עליהם עבודת פרך, אולם תוכניתו אינה מתממשת, ו"כאשר יענו אותו, כן ירבה וכן יפרוץ".

האסטרוולוגים חוזים בכוכבים כי ילד יהודי שיושיע את ישראל עומד להיוולד. פרעה ממהר לנקוט בצעדים חריפים: הוא קורא למיילדות העבריות (שפרה ופועה) ומצננה עליהן להמית את הבנים הזכרים שייוולדו ליהודים. המיילדות, היראות את האלוקים, אינן מצייתות לדבריו, וכאשר הן שאלות על ידי פרעה "מדוע?", הן משיבות שהנשים העבריות יולדות בעצמן ללא סיוע.

מקור 1 ספר שמות, פרק א', פסוקים ח'-כ"א

הבעיה של המצרים

לתלמיד עמ' 3
וַיִּקַּם מֶלֶךְ חָדָשׁ עַל מִצְרַיִם אֲשֶׁר לֹא יָדַע אֶת יוֹסֵף. וַיֹּאמֶר אֶל עַמּוֹ הִנֵּה עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רַב וְעָצוּם מְמֹנּוּ. הִבֵּה נִתְחַכְמָה לוֹ פֶּן יִרְבֶּה וְהָיָה כִּי תִקְרָאנָה מִלְחָמָה וַיִּנְסֹף גַּם הוּא עַל שְׂנְאֵינּוּ וַיִּנְלַחֶם בָּנּוּ וְעָלָה מִן הָאָרֶץ.

הפתרון הראשון - עבודת פרך

לתלמיד עמ' 3
וַיִּשְׂמְעוּ עָלָיו שָׂרֵי מִסִּים לְמַעַן עֲנֹתוּ בְּסִבְלָתָם, וַיִּבְּנוּ עָרֵי מִסְכָּנוֹת לְפָרְעָה אֶת פַּתִּים וְאֶת רַעַמְסֵס. וַכֹּאֲשֶׁר יַעֲנּוּ אֹתוֹ כֹּן יִרְבֶּה וְכוּ יִפְרֹץ וַיִּקְצוּ מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. וַיַּעֲבְדוּ מִצְרַיִם אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּפָרֶךְ. וַיִּמְרְרוּ אֶת חַיֵּיהֶם בְּעִבְדָּה קָשָׁה בְּחֹמֶר וּבַלְבָּנִים וּבְכָל עֲבֹדָה בְּשֵׂדָה, אֶת כָּל עֲבֹדָתָם אֲשֶׁר עָבְדוּ בָהֶם בְּפָרֶךְ.

תקוות המצרים הייתה שעבודת הפרך בה העבידו את היהודים, תוציא להם את החשק מהחיים, דבר שימעיט את התרבותם. כשהם ראו שזה לא עובד, המשיכו לשלב הבא.

הפתרון השני - המיילדות

לתלמיד עמ' 3
וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ מִצְרַיִם לְמִיִּלְדַת הָעֵבְרִית, אֲשֶׁר שָׂם הָאֱחָת שְׁפָרָה וְשֵׁם הַשְּׂנִית פּוּעָה. וַיֹּאמֶר: בְּיִלְדָכֶן אֶת הָעֵבְרִיּוֹת וּרְאִיתֶן עַל הָאֲבָנִים אִם בֵּן הוּא וְהִמַּתֶּן אֹתוֹ וְאִם בַּת הוּא וְחָיָה.

רש"י

שְׁפָרָה. יוֹכָבֵד, עַל שֵׁם שְׁמֹשֶׁפֶרֶת אֶת הַיֶּלֶד.

פּוּעָה. זוֹ מֵרִים, שְׁפוּעָה וּמַדְבַּרְתָּ וְהוֹגָה לְיֶלֶד, כְּדָרֶךְ הַנְּשִׂים הַמְּפִיסוֹת תִּינוּק הַבּוֹכָה.

פרעה קורא למיילדות, ומורה להן להרוג את כל הבנים הזכרים בעת לידתם. הוא מתמקד בזכרים דווקא, משום שהאסטרולוגים שלו אומרים לו שהמנהיג שעתיד להיוולד – זה שינהיג את עם ישראל ויוציאו ממצרים – יהיה בן זכר. אך המהלך זדוני עוד יותר – בכך הוא גם מחסל את הגואל העתידי וגם מקטין את הילודה בחמישים אחוז.

המיילדות לא מצייתות

לתלמיד
עמ' 3
ותיראן המיילדות את האלקים ולא עשו כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֱלֹהֵן מֶלֶךְ מִצְרַיִם, ותחיינן את הילדים. ויקרא מֶלֶךְ מִצְרַיִם לְמִיִּלְדוֹתַי, ויאמר לָהֶן: מדוע עשיתן הדבר הזה ותחיינן את הילדים. ותאמרנן המיילדות אל פרעה: כי לא כנשים המצרית העברית כי חיות הנה בטָרֶם תבוא אֱלֹהֵן המיילדות וילדו. וייטב אלקים למיילדות וירב העם ויעצמו מאד. ויהי כי יראו המיילדות את האלקים ויעש להם בתים.

רש"י

כי חיות הנה. בקיאות פמיילדות. ורבותינו דרשו הרי הן משולות פחיות השדה, שאינן צריכות מיילדות. והיכן משולות לחיות? גור אריה, זאב? טרף (בראשית מ"ט), בכור שורו (דברים ל"ג), אילה שלחה (בראשית מ"ט), ומי שלא נכתב בו, הרי הפתוב פללו ויברך אותם (שם), ועוד פתיב מה אמך לביא (יחזקאל י"ט).

לתלמיד
עמ' 4
ויעש להם בתים. בתי כהנה ולוניה ומלכות שקרויין בתים, כמו שכתוב: "לבנות את בית ה' ואת בית המלך" (מלכים א' ט', א'), כהנה ולוניה מיוכבד, ומלכות ממרים: כדאיתא במסכת סוטה.

המיילדות מסרבות לבצע את המעשה הנפצע. כאשר פרעה קורא להן ושואל – "הייתכן?", הן משיבות: הנשים היהודיות אינן זקוקות למיילדות. הן יולדות לבד, ולכן אין לנו שום הזדמנות ויכולת להרוג את הבנים.

כשכר על כך, גמל להן הקב"ה ב'בתים': שושלת הכהונה, הַלְוִיָּהּ וכן שושלת המלכות יצאו מצאצאיהן.

<< הרבי

למה לא שפרה ופועה?

לתלמיד
עמ' 4
בתחילת הפרשה¹ מסופר אודות ה"מיילדות העבריות אשר שם האחת שפרה ושם השנית פועה", שפרעה מלך מצרים ציווה עליהן "וראיתן על האבנים אם בן הוא והמיתן אותו", ואף על פי כן, "ותראין המיילדות את האלקים. . ותחיינן את הילדים", ובשכר זה - "ויעש להם בתים".

ולכאורה, כל המשך העניין מובן בפשטות, ואין צורך בהסבר וביאור מיוחד. ואף על פי כן, בקשר ל"מיילדות העבריות" מוצא רש"י לנכון לפרש פירוש שהוא היפך פשטות הכתוב - "שפרה זו יוכבד", כלומר, אף על פי שנאמר בכתוב "שפרה", אין זו שפרה, כי אם "יוכבד", ומה שנקראת בכתוב בשם "שפרה", הרי זה "על שם שמשפרת את הולד",

לתלמיד
עמ' 4
וכן מה שנאמר "ושם השנית פועה" - אין זו פועה, אלא "זו מרים", ומה שנקראת בכתוב בשם "פועה", הרי זה "על שם שפועה ומדברת והוגה לְנֶלְד כדרך הנשים המפייסות תינוק הבוכה".

ואינו מובן: מהו הכרחו של רש"י לשנות מפשטות הכתוב "שם האחת שפרה ושם השנית פועה", ולפרש שהכוונה ליוכבד ומרים, אלא שנקראו "שפרה" ו"פועה", על שם פעולתן?!

שאלה פשוטה ומתבקשת: מה גרם לרש"י לפרש את הפסוק שלא כפשוטו? מדוע היה קשה לו לפרש שלמיילדות אכן קראו שפרה ופועה?

למה לא משפחות גדולות?

שאלה דומה נשאלת על פירוש רש"י בפסוק הבא: "ויעש להם בתים - בתי כהונה ולויה ומלכות". מהו הכרחו של רש"י לפרש בפשוטו של מקרא ש"בתים" מתייחס ל"בתי כהונה ולויה ומלכות"? הרי מוטב לפרש "בתים" כפשוטו, כלומר, שהקימו משפחות, על דרך מה שכתוב² "איש וביתו", והשכר שבזה - שבמקום שיקבלו עונש מפרעה, זכו להעמיד משפחות בישראל.

מקור 2 ספר שמות, פרק א', פסוק א'

לתלמיד
עמ' 4
וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַבָּאִים מִצְרָיִם אֶת יַעֲקֹב אִישׁ וּבֵיתוֹ בָּאוּ:

אבן עזרא

אִישׁ וּבֵיתוֹ. יוֹצֵא מִלְצִיּוֹ.

כשהתורה כותבת שבני ישראל ירדו למצרים, היא כותבת - איש וביתו. ושם ברור לכולם ש'ביתו' מדבר על משפחתו. כפי שהאבן עזרא כותב בפירושו.

לכאורה, גם כאן הכתוב פשוט ומובן: בשכר למסירות נפשן, הקב"ה בנה להם 'בתים' - גמל להם במשפחות גדולות משלהן. מדוע רש"י צריך לפרש את המילה "בתים" שלא כפשוטו, אלא שושלות כהונה, לויה ומלכות?

ב. מדוע בכלל היו צריכים את המיילדות?

רש"י תמיד משתדל לפרש את הפירוש הכי פשוט. כאשר הוא מפרש בצורה מדרשית, זה תמיד בגלל שיש קושי בהבנת הפסוקים בצורה הפשוטה, ובהבנת הפסוק על פי המדרש, נפתר קושי זה. להלן, מבאר לנו הרבי את הקשיים שבהבנת הפסוק שהובילו את רש"י לפרשנות המדרשית.

<< הרבי

כיצד הספיקו שתי מיילדות בלבד עבור כל העם?

והביאור: כאשר הבן חמש למקרא מגיע לפסוק "ויאמר מלך מצרים למיילדות העבריות אשר שם האחת שפרה ושם השנית פועה" - מתעוררת אצלו [קלאץ] קושיה: לתלמידי
עמ' 5

בפסוקים שלפני זה נאמר "ובני ישראל פרו וישרצו וירבו ויעצמו במאד מאד"³, וכפי שמפרש רש"י "שהיו יולדות שישה בכרס אחד". ואם כן, כיצד ייתכן ש"מיילדות העבריות" לא היו אלא שתיים בלבד, "שם האחת שפרה ושם השנית פועה"?

כיצד יכולות שתי מיילדות בלבד להשתלט על ריבוי מופלג של לידות - "פרו וישרצו גו' במאד מאד"?

ומה גם שמכיון ש"היו יולדות שישה בכרס אחד" - לא יכלו להסתפק במיילדת אחת לכל יולדת (כבלידה רגילה), אלא אפילו בלידה אחת הוצרכו לשתי מיילדות לכל הפחות!

בשביל מה בכלל צריך מיילדות?

וכאשר ממשיך הילד ללמוד את הפסוקים הבאים - מתעוררת אצלו שאלה לאידך גיסא:

כאשר פרעה מלך מצרים קרא למיילדות העבריות והוכיח אותן על שלא קיימו את גזירתו, "מדוע עשיתן הדבר הזה ותחיין את הילדים"⁴ - השיבו המיילדות העבריות:⁵ "כי לא כנשים המצריות העבריות כי חיות הנה ("בקיאות כמיילדות", או "משולות לחיות השדה שאינן צריכות מיילדות"⁶) בטרם תבוא אליהן המיילדת וילדו". ואם כן, נשאלת השאלה לאידך גיסא: מכיון ש"חיות הנה", "בקיאות כמיילדות", או "משולות לחיות השדה שאינן צריכות מיילדות", ובמילא, "בטרם תבוא אליהן המיילדת וילדו" - לשם מה היה צורך בכלל ב"מיילדות העבריות"?

(ובהכרח לומר שדבריהן היו אמת - שהרי פרעה היה יכול לבדוק ולהיווכח אם דבריהן

(5) שם, יט.
(6) פרש"י עה"פ.

(3) א, ז.
(4) שם, יח.

לתלמיד ⁵ עמ'
אמת כשם שידעו המצריים מתי צריכה יוכבד ללדת - "שָׁמְנוּ לָהֶם הַמִּצְרִיִּים מִיּוֹם שֶׁחֲזִירָה, והיא ילדתו לשישה חדשים ויום אחד . . והם בדקו אחריה לסוף תשעה"⁷, ובמילתא דעבידי לגלויי לא משקרי אינשי! [=בדבר שלאחר מכן יתברר לאמיתו - אנשים אינם משקרים.]

ג. מנהיגות רוחניות

<< הרבי

המרגיעות הלאומיות

והביאור בזה - בפשטות:

לתלמיד
עמ' 6

בנוגע לפועל - לא היה אמנם צורך ב"מילדות העבריות", שכן, "בטרם תבוא אליהן המילדת וילדו": ומה שהיו "מילדות העבריות" - הרי זה רק כדי להרגיע את רוחן של נשי ישראל, שאפילו אם יהיה מקרה שבו יצטרכו למיילדת, ידעו שישנן "מילדות העבריות".

נשות ישראל באותה תקופה אכן ילדו בכוחות עצמן ללא צורך בסיוע. תפקיד המיילדות היה בעיקר מוראלי - להרגיע את רוחן של נשות ישראל, שאם יתרחש חלילה מקרה של סיבוך בלידה, הן יהיו שם כדי לעזור..

צדקניות יוצאות מן הכלל

אמנם, מכיון שמדובר אודות ריבוי מופלג של לידות, ומה גם שכל לידה אינה על דרך הרגיל, כי אם, "שישה בכרס אחד" - הרי גם כדי להרגיע את רוחן של נשי ישראל לא מספיק שתי מיילדות בלבד!

ולכן, בהכרח לומר שהמיילדות העבריות לא היו נשים על דרך הרגיל, כי אם, נשים צדקניות באופן מיוחד, שכן, כאשר נשי ישראל ידעו שישנן מיילדות מיוחדות כאלו, די היה בשתי מיילדות כדי להרגיע את רוחן.

גם בתור מרגיעות, עבור לידה שתסתבך - שתי מיילדות לא יספיקו לעם שלם. לכן מוכרחים לומר שהן היו נשים צדקניות וידועות בעם, שעצם מציאותן הרגיעה וחיזקה את הנשים בשליחותן המיוחדת - ללדת ילדים נוספים לעם ישראל.

מי הן היו?

והנה, פשוטו של מקרא מכריח רק ש"מילדות העבריות" היו נשים מיוחדות בצדקתן, אבל עדיין אין אנו יודעים מי היו אותן נשים מיוחדות;

ואין לומר שהכוונה לנשים שנקראו בשם שפרה ופועה - שהרי לא מצינו שהיו נשים צדקניות במיוחד שנקראו בשם "שפרה" ו"פועה".

ובעניין זה מסתמך רש"י על הקבלה שהובאה במדרשי חז"ל שנשים אלו הם יוכבד ומרים (אלא שנקראו שפּרה ופועה על שם פעולתן כו') - מכיון שבלי זה אי־אפשר לפרש שהכוונה לסתם נשים שנקראו בשם שפּרה ופועה, שהרי בהכרח שיהיו נשים מיוחדות בצדקתן כו'.

נשות ישראל באותה תקופה לא היו זקוקות למיילדות. הן הסתדרו לבד. הן רק היו צריכות תמיכה מוראלית – מישהי שאפשר לסמוך עליה במקרה שהלידה תסתבך. במקרים רבים, תמיכה מוראלית זו היא לאו דווקא על ידי רופא מומחה או מיילדת מנוסה – אלא על ידי מנהיג רוחני שנותן עידוד וביטחון שהכול יהיה בסדר.

ליוכבד ומרים היו את שני הדברים. הן גם היו מיילדות מומחות וגם צדיקות גדולות וידועות בעם ישראל. בזכות ניסיוןן ומומחיותן, ובעיקר בכוחן הרוחני והשפעתן המאגית על נשות ישראל, הן העניקו לנשים את הביטחון והעידוד שהכול יהיה בסדר, ועודדו אותן להמשיך וללדת ילדים.

כעת הכול מובן:

א. כיון שהיה זה כוח רוחני – שתי נשים היו יכולות להעניק עידוד לעם שלם.

ב. פרעה הורה להן להרוג את הילדים כי הוא חשב שהן מיילדות רגילות שעוזרות בתהליך הלידה. הן מצידן הסבירו לו שזה לא עובד כך. הישראליות יולדות לבד, ותפקידן הוא עידוד ותמיכה מוראלית בלבד. וזה לא היה שקר, זו הייתה המציאות.

ד. מידה כנגד מידה

אבל עדיין נותרנו עם שאלה אחת: מדוע מפרש רש"י את המילה 'בתים', לא במשמעותה הפשוטה – משפחות, אלא כשושלות של כהונה, לזיה ומלכות?

<< הרבי

שכר יותר מכולן

ובסיום הענין, בנוגע לשכרן של המיילדות העבריות, "ויעש להם בתים" - מפרש רש"י "בתי כהונה ולויה ומלכות":

לתלמיד
עמ' 7

רש"י אינו יכול לפרש ש"ויעש להם בתים" פירושו שהקימו משפחות - שכן, דבר זה אין בו משום שכר על פעולתן של ה"מיילדות העבריות" ("ותחיין את הילדים"), שהרי כן היה הסדר הרגיל אצל כל בני ישראל, ועד כדי כך, ש"היו יולדות שישה בכרס אחד" על פי טבע!

ואין לומר שביחס ל"מיילדות העבריות" עצם הענין של הקמת משפחות הוא ענין של שכר, מכיון שעל פי טבע היה צריך פרעה להעניש אותן - שהרי נתבאר לעיל שפרעה קיבל את המענה של המיילדות העבריות, "כי לא כנשים המצריות העבריות... בטרם תבוא אליהן המילדת וילדו", ובמילא, לא היה מקום להעניש אותן!

ולכן, מוכרח רש"י לפרש שהשכר של "ויעש להם בתים" הוא - "בתי כהונה ולויה ומלכות, שקרויין בתים", ומביא ראיה מהתנ"ך שמצינו שקרויין בתים - "הבתים את בית ה' ואת בית המלך", ומפרט - "כהונה ולויה מיוכבד, ומלכות ממרים, כדאיתא במסכת סוטה".

במצב שבו כל אישה יולדת שישה בכרס אחת, העובדה שלאשה יש משפחה גדולה אינה מהווה שכר מיוחד. לכולן היה את זה. אם כן, מהו השכר שה' נתן למיילדות?

ואי אפשר לומר שהשכר היה עצם העובדה שפרעה לא הענישן, כי היה להן תירוץ טוב ואמיתי: הן לא נוכחות בלידה! לכן רש"י נזקק לפירוש המדרש, שהשכר הוא משהו מיוחד - שושלות כהונה ולויה ומלכות.

*

שכר שתואם את המעשה הטוב שעשו

בשיחה אחרת, מציע הרבי הסבר נוסף ומעמיק, מדוע רש"י מפרש שהשכר שהם קיבלו היה שושלות של כהונה ולויה ומלכות - מידה כנגד מידה.

מידה כנגד מידה הוא עיקרון מוסרי, הנהגתי ומשפטי שנחשב לעיקרון יסוד בתורה. מהות עיקרון זה הוא שהקב"ה מתנהג וגומל לבני אדם באותו האופן שבו הם מתנהגים, ואף בית הדין צריך להתייחס ולענוש את המובאים לפניו ביחס ישיר למעשיהם ובהתאם לאופן שבו התנהגו כלפי האחרים.

להלן כמה דוגמאות:

א. חטא עץ הדעת: הנחש, שהיה ערום מכל חיית השדה, וניצל את עורמתו להחטיא את האדם, נענש בכך שהפך לארור מכל חיית השדה וכלי התנועה שלו מוסרים ממנו. הוא ביקש להתקרב אל האישה ולשוחח איתה, ואילו הקב"ה מרחיק אותו ממנה ויוצר איבה בינו לבין האישה וצאצאיה. (בראשית ג, א-טו)

ב. קין והבל: עונשו של קין, האיכר הגולה ממקומו והופך להיות נווד מוסבר בכך, ש"ועתה ארור אָתָּה מן האָדָמָה אֲשֶׁר פָּצְתָה אֶת פִּיהָ לְקַחַת אֶת דְּמֵי אָחִיךָ מִיָּדְךָ. כִּי תַעֲבֹד אֶת הָאָדָמָה לֹא תֹסֵף תֵּת פֶּחָה לָךְ, נָע וָנָד תִּהְיֶה בָאָרֶץ" (בראשית ד, יא-יב). באותה מידה שהאדמה קיבלה את דמי אחיו שנרצח והבליגה כביכול על הרצח, כך האדמה לא תיתן לו את יבולה. ולכן, מיד לאחר המבול נקבע כלל ברור במקרא בהתייחסות למעשה רצח: "שֹׁפֵךְ דָּם הָאָדָם – בָּאָדָם דָּמוֹ יִשְׁפָּךְ" (בראשית ט, ו). מידה כנגד מידה, דמו של שופך דם האדם יישפך בעצמו.

ג. מכת בכורות: הכתוב מצדיק את מכת בכורות מצרים – בשל התעללות המצרים בישראל – בעיקרון מידה כנגד מידה: "וְאָמַרְתָּ אֶל פְּרַעֲזָה כֹּה אָמַר ה' בְּנֵי בְכוֹרֵי יִשְׂרָאֵל. וְאָמַר אֱלֹהֵיךָ שְׁלַח אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְתִמָּאֵן לְשַׁלְּחוֹ הַגָּזָה אֲנֹכִי הַיּוֹם אֶת בְּנֶיךָ בְּלַחֲךָ" (שמות ד, כב-כג).

בתלמוד אנו לומדים, שזה עובד גם בצד הפוזיטיבי:

מקור 3 תלמוד בבלי, מסכת סוטה, דף ט' עמוד ב'

ותלמיד
עמ' 7

וכן לענין הטובה:

מֵרִים הַמְתִּינָה לְמִשָּׁה שְׁעָה אַחַת, שְׁנֹאֲמַר וְתַתְּצַב אַחוֹתוֹ מִרְחוֹק, לְפִיכֶךָ נִתְעַכְּבוּ לָהּ יִשְׂרָאֵל שְׁבַעַה יָמִים בְּמַדְבָּר, שְׁנֹאֲמַר וְהָעָם לֹא נָסַע עַד הָאָסַף מֵרִים.

יוֹסֵף זָכָה לְקַבּוֹר אֶת אָבִיו, וְאִין בְּאֲחִיו גְּדוֹל מִמֶּנּוּ, שְׁנֹאֲמַר וַיַּעַל יוֹסֵף לְקַבֵּר אֶת אָבִיו וַיַּעַל עִמּוֹ גַּם רְכָב גַּם פָּרָשִׁים, מִי לָנוּ גְדוֹל מִיוֹסֵף שְׁלֹא נִתְעַסֵּק בּוֹ אֶלָּא מִשָּׁה.

מִשָּׁה זָכָה בְּעֲצֻמוֹת יוֹסֵף, וְאִין בְּיִשְׂרָאֵל גְּדוֹל מִמֶּנּוּ, שְׁנֹאֲמַר וַיִּקַּח מִשָּׁה אֶת עֲצֻמוֹת יוֹסֵף עִמּוֹ. מִי גְדוֹל מִמִּשָּׁה שְׁלֹא נִתְעַסֵּק בּוֹ אֶלָּא הַמָּקוֹם, שְׁנֹאֲמַר וַיִּקַּבֵּר אוֹתוֹ בְּגֵי.

לֹא עַל מִשָּׁה בְּלִבָּד אָמְרוּ אֶלָּא עַל כָּל הַצְּדִיקִים שְׁנֹאֲמַר וְהֵלֵךְ לְפָנֶיךָ צְדִיקָן, כְּבוֹד ה' יֵאֱסָפֶךָ.

בהמשך לסוגיה זו, אומרת הגמרא (בדף י"א עמוד ב') בקשר למיילדות:

וַיְהִי כִּי יָרְאוּ הַמַּיְלָדוֹת אֶת הָאֱלֹקִים וַיַּעַשׂ לָהֶם בָּתִּים, רַב וְשְׂמוּאֵל, חַד אָמַר בְּתֵי כְּהוֹנָה וְלוֹיָהּ, וְחַד אָמַר בְּתֵי מַלְכוּת.

מקור 4 לקו"ש מתורגם חלק כ"א, עמודים 6-7

לתלמיד
עמ' 8
וכדי להדגיש את היתרון והמעלה של פירוש זה, מציין רש"י ואומר "כדאיתא במסכת סוטה" ... ששם מופיע ענין זה בהמשך לדברי המשנה⁸ ולסוגיית הגמרא "במדה שאדם מודד בה מודדין לו", והענינים מדה כנגד מדה המוזכרים במשנה ובגמרא כוללים גם עניני שכר ועונש שהם כנגד ובאותה "מדה" של כל פרט במעשה האדם.

ועל-ידי כך מובן היתרון של הפירוש "בתי כהונה ולויה ומלכות": כאן אין מודגש גודל השכר בלבד, אלא בעיקר מודגשת העובדה שהשכר ניתן מדה כנגד מדה בכל הפרטים - כנגד פרטי מעשיהן של המיילדות:

בפעולתן "ותחיינה את הילדים" סייעו המיילדות לא רק בהקמת משפחות יהודיות, אלא על-ידי כך הוקם רוב, או כל דור יוצאי מצרים, שממנו יצא עם ישראל כולו עד סוף כל הדורות.

ולפיכך, ניתן להן שכר באופן של מדה כנגד מדה במפורט - לא זו בלבד שלהן היו בנים ומשפחות⁹, או שלהן היו ילדים כהנים לויים ומלכים, אלא שמהן הוקמו "בתי כהונה ולויה ומלכות", הבתים המיוחדים, "יתר שאת ויתר עז" שבישראל, עד סוף¹⁰ כל הדורות¹¹.

משיחת ש"פ שמות, מבה"ח שבט, ה'תשמ"ו

הנחה בלתי מוגה

תורת מנחם ה'תשמ"ו חלק ב' עמוד 358 והלאה

ולא כבגמ' "כהונה ולוי" אהרן ומשה ומ"ד בתי מלכות דוד נמי ממרים קאתי". כי עיקר התוכן והדגשה בהשכר הוא לא לזה שהי' להם בנים במעלות מיוחדות כו', כ"א שמהם יצא ענין הכהונה כו' - "בתי כהונה ולוי" ומלכות.

8) ח, ב ואילך. ושם ט, ב במשנה "וכן לענין הטובה מרים המתינה כו".
9) כבראב"ע הנ"ל בפ"י הקצר.
10) ועפ"ז מובנת השייכות ל"בתים" - ראה גו"א כאן בפרש"י.
11) וי"ל שלכן משנה רש"י וכותב "כהונה ולוי" מיוכבד ומלכות ממרים.